

О. О. Стрижак,
к. е. н., доцент кафедри туризму,
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків

ПОНЯТТЯ ІНСТИТУТУ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТІ ТА ЗМІСТУ

O. Stryzhak,
PhD (Economics), Associate Professor, Department of Tourism,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv

CONCEPT OF INSTITUTE: BASIC APPROACHES TO DEFINITION OF ESSENCE AND CONTENT

Визначено взаємозв'язок та основні відмінності термінів "інститут" і "інституція". Принципова відмінність цих категорій полягає в тому, що інституція являє собою звичай, порядок, прийнятий у суспільстві, а інститут — звичай, порядок, закріплений у вигляді закону або установи.

На основі аналізу наукових підходів узагальнено зміст та виділено семантичні особливості поняття інституту як наукової категорії. Уточнено референцію інституту на основі ідентифікації та визначення його семантики і онтологічного статусу. Встановлено, що можливості зняття суперечностей, які виникли внаслідок невизначеності референції інституту і обумовлені її дуальним характером, полягають у розвитку суб'єктивно-об'єктивного підходу до дослідження інститутів.

Обґрунтовано необхідність використання порівняльного аналізу та визначення динаміки показників для оцінки стану розвитку інститутів. Представлено та проаналізовано динаміку показників ефективності державного управління у країнах колишнього СРСР за 1996—2014 рр. Виявлено, що найкращі значення і позитивна динаміка показників спостерігається у тих країнах, де вищий рівень життя населення й більше значення ВВП на душу населення. Зроблено висновок про залежність добробуту громадян і рівня розвитку країни від якості інститутів, що діють у суспільстві.

Interconnection and basic differences of terms "institute" and "institution" are defined. The principal difference between these categories is that the institution is a custom, order adopted in society and institute is custom, order fixed in the form of a law or organization.

Content of notion of the Institute as a scientific category summarized by analyzing of scientific approaches and allocated its semantic features. Reference of the Institute has been refined on the basis of identification and definition of semantics and ontological status of an institute. It was established that the possibilities of removing contradictions that have arisen as a result of uncertainty of the Institute reference and are caused by its dual nature, lie in the development of the subjective-objective approach to the study of institutes.

The necessity of using comparative analysis and determining dynamics of indicators for assessing the status of development of institutes grounded in the Article. Worldwide Governance Indicator's Dynamic of former Soviet Union countries for the 1996—2014 years is presented and analyzed. It was found that the best meaning and positive dynamics are observed in countries which have high standards of living and greater value of GDP per capita. It was concluded that welfare of citizens and country development's level depend on quality of institutes that operate in society.

*Ключові слова: інститут, інституція, референція інституту, оцінка якості інститутів.
Key words: institute, institution, reference of the Institute, estimation of quality of institutes.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вирішення проблеми виходу з довготривалої кризи, в якій перебуває Україна, спрямування ресурсів та резервів для забезпечення розвитку на довгострокову перспективу неможливе без врахування інституціональних чинників, які прямо чи опосередковано впливають на функціонування соціуму. Інститути спрямовують у певне русло не тільки людську взаємодію, але й визначають напрям руху суспільства, стимулюючи розвиток окремих секторів та галузей економіки. У зв'язку з чим актуальності набувають питання дослідження інституціональних аспектів різних сфер суспільства з метою пошуку напрямків та засобів соціально-економічної стабілізації.

Із останнім часом зростає кількість наукових праць інституціональної проблематики, що призводить до "розмивання" поняття інституту, його неоднозначного трактування тощо. Часто існуючі дефініції інституту носять різне смислове навантаження, включаючи цілий спектр явищ від традицій та культури до установ й організацій регіонального рівня, що актуалізує питання дослідження категоріального апарату інституціональної економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Усвідомлення важливості інституціональних реформ та ролі інститутів у здійсненні економічної політики призвело до значного підвищення інтересу науковців до досліджен-

Таблиця 1. Визначення категорії інституту

Підхід	Автор	Визначення	
Еволюційний підхід	Гамільтон У.	словесний символ для кращого позначення групи суспільних звичаїв; переважаючий і постійний спосіб мислення, який став звичним для групи або перетворився для народу в звичай [1, с. 6]	
	Веблен Т.	звичний спосіб мислення, керуючись яким живуть люди; результат процесів, що відбувалися в минулому [1, с. 202]	
	Іншаков О.В.	складні фактори виробництва, що представляють собою видові комплекси взаємодії інституцій та організацій, які закріплюють ефективні інституції в рамках суспільної системи. Інститути - це типові комплекси інституцій, виступаючі функціональними генотипами організацій, еволюційно сформованими моделями їх функціональної структури» [5, с. 72]	
Соціальний	Дюркгейм Е.	всі вірування, всі поведінки, встановлені групою [7, с. 20]	
	Александров І.О.	певний механізм соціального контролю, який має результатом структуровані взаємодії між людьми і надання цим взаємодіям якоїсь стійкої форми, зменшуючи невизначеність [8, с. 16]	
	Ходжсон Дж.	особливий тип соціальної структури, яка містить потенційно кодифіковані і (явно або іманентно) нормативні правила інтерпретації та поведінки [9, с. 31]; довговічні системи сталих і вкорінених соціальних правил, що структурують соціальні взаємодії; <i>соціальні системи правил</i> , а не просто правила [9, с. 42]; системи встановлених і укорінених соціальних правил, які структурують соціальні взаємодії [9, с. 48]	
	Широнін В.М.	інфраструктура взаємодій, що формує варіанти індивідуальної поведінки людей стосовно тієї чи іншої сфери життя [10, с. 44]	
	Дементьев В.В.	певний суспільний механізм, який представляє собою певну сукупність дій одних людей, що спрямовані на поведінку інших, які примушують останніх до певного типу поведінки і мають своїм результатом певну сталу соціальну структуру або організацію [11, с. 27]	
Нормативний	Шмоллер Г.	набір формальних та неформальних правил, включаючи пристрої, які забезпечують їх дотримання [12, с. 8].	
	Норт Д.	набір формальних правил, неформальних обмежень та механізмів їх примусового здійснення. Важливо те, що формальні правила можуть бути змінені державою, а неформальні обмеження змінюються дуже повільно [13]	
	Клейнер Г.Б.	відносно стійкі по відношенню до зміни поведінки або інтересів окремих суб'єктів та їх груп, а також такі, що продовжують діяти протягом значущого періоду часу формальні і неформальні норми або системи норм, що регулюють прийняття рішень, діяльність та взаємодію соціально-економічних суб'єктів (фізичних та юридичних осіб, організацій) та їх груп [6, с. 19]	
	Колодко Г.	процедури і правила поведінки, санкціоновані законом або звичаєм; законодавчі та регулюючі норми, що захищають інтереси ринкових суб'єктів; організація та адміністративні / політичні структури, що задовольняють потреби різних ринкових суб'єктів [14, с. 40]; в <i>широкому сенсі слова</i> ринкова культура і менталітет [14, с. 41]	
	Шастітко А.Є.	сукупність формальних і неформальних правил, створених людьми, а також механізмів, що забезпечують дотримання даних правил [15, с. 27]	
	Кузьмінов Я.І.	<i>правила поведінки</i> , тобто регулятивні принципи, які наказують або, навпаки, забороняють ті чи інші способи дії. Ці правила одночасно обмежують і стимулюють дії господарських агентів, дозволяють їм здійснювати усвідомлений вибір і передбачати дії оточуючих [16, с. 5]	
	Мочерний С.В.	форма соціального устрою; сукупність норм права в будь-якій сфері суспільних відносин; наукова установа, яка здійснює фундаментальні та прикладні дослідження; організація, що виконує проектно-пошукові роботи [17, с. 282]	
	Сфімов В.М.	набір правил, що відносяться до цілком визначеної діяльності, яка цими правилами регулюється [18, с. 60]; набір формальних та неформальних правил, найважливішими формальними правилами в сучасних суспільствах є законодавчі акти [18, с. 61]	
	Бренделєва О.О.	система формальних правил і неформальних норм, що визначають взаємовідносини між членами суспільства [19, с. 26]	
	Лопатинський Ю.М.	писані та неписані норми й правила, що є умовами та передумовами процесу прийняття рішень [20, с. 33-34]	
	Мороз О.О.	відносно усталені системи норм, що регулюють прийняття рішень, діяльність і взаємодію агентів (соціально-економічних суб'єктів, у т.ч. організацій) та їх груп в контексті матриці існуючого інституціонального середовища – детермінантних факторних сил суспільства та обумовлених ними структурами [21, с. 113-114]	
	Чаусовський А.М.	формальні (зафіксовані в юридичних нормах, писаному праві) і неформальні (зафіксовані в неписаному, або звичайному праві – традиціях, звичаях, стереотипах мислення і ділової поведінки) норми і правила, що структурують взаємодії між людьми в економічній, політичній, соціальній сферах; інстанції і процедури, що забезпечують дотримання (у тому числі примусове) цих правил [22, с. 46]	
	Патрушев С.В.	структурні обмеження, тривалі структури в часі і просторі, правила і рутини, правила, структури і процедури, правила прийняття рішення і системи стимулів, правила, норми і спільні стратегії, формальні правила, процедури згоди і стандартно діючі практики, що структурують відносини між індивідами та ін. [23, с. 10]	
	Олійник А.М.	сукупність формальних, що фіксуються в праві, і неформальних, що фіксуються в звичайному праві, рамок, які структурують взаємодії індивідів в економічній, політичній і соціальній сферах [24, с. 188]	
	Шастітко А.Є.	ряд правил, які виконують функцію обмежень поведінки економічних агентів і упорядковують взаємодію між ними, а також відповідні механізми контролю за дотриманням цих правил [25, с. 554]	
	Скоробагатов О.С.	правила, які створюють порядок у взаємодіях між людьми й такі, що розпадаються на неформальні (культурний контекст), формальні (інституційне середовище) і локальні (інституційний устрій) [26, с. 103]	
	Аузан А.А.	сукупність, що складається з правила і зовнішнього механізму примусу індивідів до виконання цього правила [27, с. 16]	
	Суспільного договору	Коммонс Дж.	інститут є колективною дією з контролю, визволення і розширення індивідуальної дії. Ці індивідуальні дії насправді є трансдіями, а не індивідуальним поведінкою або "обміном" товарами [28, р. 651-652]
		Кірдіна С.Г.	стійкі постійно відновлювані соціальні, правові, економічні та інші відносини, які, власне кажучи, і структурують суспільне життя [29]
Теорії ігор	Остром Е.	сукупності діючих правил, на основі яких встановлюється, хто має право приймати рішення у відповідних областях, які дії дозволені або обмежені, які загальні правила будуть використовуватися, яким процедурам необхідно слідувати, яка інформація повинна надаватися, а яка ні, і який вигаш отримують індивіди залежно від своїх дій [12, с. 9]	
	Норт Д.	"правила гри" в суспільстві, або, висловлюючись більш формально, створені людиною обмежувальні рамки, які організують взаємовідносини між людьми, які задають структуру спонукальних мотивів людської взаємодії – будь то в політиці, соціальній сфері чи економіці [30, с. 17]	
Психологічний	Тарасевич В.М.	певні порядки і способи, механізми впорядкування життєдіяльності, як осередок її свідомого, не- і підсвідомого начал [31, с. 10]	
Нормативно-соціальний	Литвиненко Н.І.	стійка впорядкованість норм, правил та звичаїв і зв'язків між ними у вигляді певних відносин та соціальних дій, яка визначає інтегративні якості системи та забезпечує її взаємодію із зовнішнім середовищем [32, с. 38]	

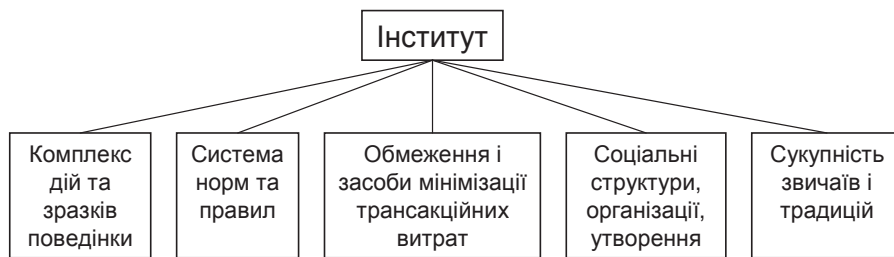

Рис. 1. Зміст поняття інституту

ня інститутів, їх функцій, складу, властивостей тощо. Серед останніх публікацій в цій галузі слід відзначити наукові праці таких вчених, як Гайдай Т.В. [2], Гриценко В.В. [3], Шпикуляк О.Г. [4], Іншаков О.В. [5], Фролов Д.П. [5], Клейнер Г.Б. [6], Ходжсон Дж. [9], Дементьев В.В. [11], Єфимов В.М. [18], Лопатинський Ю.М. [20], Мороз О.О. [21], Скоробагатова А. [26], Тарасевич В.Н. [31], Литвиненко Н.І. [32] тощо. Однак, незважаючи на вагомий внесок вчених у розвиток теоретичних та концептуальних основ дослідження сутнісних характеристик інститутів, залишаються певні складності із узгодження наукових поглядів до дефініції інституту, формулювання його функцій, оцінки якості та ін.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — узагальнення та розвиток теоретичних підходів щодо дослідження суті та змісту поняття інституту.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

На теперішній час в інституціональній літературі спостерігається паралельне співіснування двох термінів "інститут" і "інституція". Цю ситуацію обумовлено тим, що при початковому перекладі категорії інституції в економічних виданнях радянського періоду сталася похибка референції, коли внаслідок некоректного перекладу перших видань з інституціональної економіки категорія інституції була замінена поняттям інституту. Зокрема у перекладі С. Г. Сорочіної до видання Т. Веблена наголошується, що "термін "інституціоналізм" пов'язаний з двома поняттями: "інституція" — встановлення, звичай, порядок, прийнятий у суспільстві, і "інститут" — закріплення звичаїв і порядків у вигляді закону або установи. Поділ цих понять досить умовний, тому що в концепціях інституціоналістів вони мають надзвичайно широкий і розмитий зміст" [1, с. 6]. Отже, внаслідок нечіткої референції інституції (institution) в російськомовній, а наділі і в україномовній літературі вона трансформувалася в інститут (institute), що призвело до ототожнення досить близьких, але в теж час семантично різних понять інституту та інституції.

Яким же чином інститути співвідносяться з інституціями? На важливості розмежування цих двох категорій заохочують увагу багато російських і українських вчених. Інституція в цілому ототожнюється з традиціями, звичаями, віруваннями людей. Як пише Т.В. Гайдай, "ранні інституціоналісти, незважаючи на незначні відхилення у відтінках значень, під інституцією (institution) переважно розуміли сукупність встановлених звичаїв, традицій, способів мислення і поведінкових стереотипів індивідів, соціальних груп і суспільства в цілому. Це — вироблені попереднім соціальним розвитком і успадковані подальшими його фазами усталені ментальні й поведінкові зразки, які регулюють, регламентують взаємодію людей на рівні звичаїв і права" [2, с. 58]. Інституція має переважно соціальний характер на відміну від економіко-правового контексту інституту. В окремих випадках інститут ототожнюється із механізмом підтримки правила або з організацією.

Гриценко В.В. наголошує на існуванні категоріальної відмінності понять "інститут" та "інституція": "інституції є основою діяльності певних індивідумів та їх груп у суспільстві. Певний тип інституцій встановлює та впроваджує в дію правила, які забезпечують належне функціонування інститутів. Таким чином, інституція — це основна форма соціального впорядкування певних груп індивідів, яка відіграє головну роль у визначенні їх місця в системі взаємовідносин щодо формування суспільного буття та складає ієрархічну систему взаємозв'язків функціональної структури суспільства" [3]. При цьому інститут і інституція нерозривно пов'язані між собою. Так, Шпикуляк О.Г. зазначає,

що "інституціями є узаконені й не узаконені традиції (ментальні та поведінкові), правила гри, які сформовані на певному етапі суспільного розвитку і визначають сучасність та перспективи... Інституції спрямовують людську взаємодію у певне русло, а інститути консолідують правила і норми, сприяють дотриманню в рамках ідеології розвитку суспільної формації" [4, с. 29]. У розвиток своєї думки Шпикуляк робить акцент на тому, що "що інституції — це правила, традиції, усталені стереотипи, а інститути — організаційно-оформлені

утворення, які підтримують правила, інституції, формують умови життєдіяльності і можливості суспільного буття. Це категорії різні. Але у той же час взаємодоповнювані" [4, с. 33]. Іншаков О.В. зосереджує увагу на тому, що "етимологічно слово "інститут" (від лат. Institutum) означає встановлення, установа та організація, за допомогою яких інституції реалізуються, тобто здійснюються самі ці специфічні суспільні функції або їм навчають, передають їх новим агентам" [5, с. 72]. Звідси випливає, що інститути становлять форму прояву інституцій, а інституції, у свою чергу, виступають основою функціонування інститутів. В окремих випадках інститут є організаційною формою інституції. Принципова відмінність цих категорій полягає в тому, що інституція являє собою звичай, порядок, прийнятий у суспільстві, а інститут — звичай, порядок, закріплений у вигляді закону або установи.

Відзначимо, що в загальному вигляді інститут становить сукупність звичаїв, порядків, норм, правил поведінки, що діють у суспільстві. Поняття інституту досить широке і включає звичаї, образ думки, системи формальних і неформальних норм і правил, обмежувальні рамки людської взаємодії, процедури та механізми забезпечення виконання правил, механізми контролю, стійкі відносини, які структурують суспільне життя тощо.

За Клейнером, існує три основні підходи до аналізу інститутів. Перший — "індивідуалізований" визначення інститутів як відносно самостійних сутностей ("інститут — це стійка норма"). Другий — "холістичні" або системні визначення ("інститут — це комплекс ролевих відносин"), "інститут — інтегрований комплекс традицій і рутин". Третій представлений "дуетну" або "бінарними" визначеннями ("інститут — це норма плюс механізми, контролюючі та підтримуючі її виконання") [6, с. 16].

Визначення інституту з позицій різних наукових підходів надано в таблиці 1.

Як видно із таблиці 1, у сучасній економічній і правовій літературі домінує підхід, згідно з яким інститут розуміється як система норм чи правил. Логіка нормативного підходу при дослідженні інститутів проявляється в тому, що, якщо існують правила, то повинні існувати, по-перше, вихідні передумови реалізації цих правил; по-друге, обмеження застосування правил і виключення з правил, оскільки правила мають певну сферу застосування; по-третє, механізми примусу виконання цих правил і контролю над їх виконанням.

З урахуванням вищевказаного зміст поняття інституту представлено на рисунку 1.

Таким чином, інститут є складною багатоаспектною мультидисциплінарною категорією, яка має широке змістовне наповнення. На наш погляд, уточнення референції інституту полягає в ідентифікації та визначенні його семантики і онтологічного статусу. Оскільки референція реалізується щодо передпосилочної мови наукової теорії, то важливим значення набуває суб'єктивний підхід дослідника. Можливості зняття суперечностей, які виникли внаслідок невизначеності референції інституту і обумовлені її дуальним характером, полягають у розвитку суб'єктивно-об'єктивного підходу до дослідження інститутів.

Референція якої б то не було категорії здебільшого відносна як в галузі перекладу, так і в частині предпосилочної теорії. Згідно з принципом онтологічної відносності Куайна, знак (позначення) і референт (значення позначення) залежать від особливостей перекладу, тобто від того сенсу, який суб'єктивно вкладається у визначення об'єкта. Відносність референції виражається в існуванні особливостей перекладу, що робить онтологію двічі відносною: щодо передпосилочної мови обговорення теорії, яка інтерпретується, і відносно передпосилочної теорії. Як стверджує

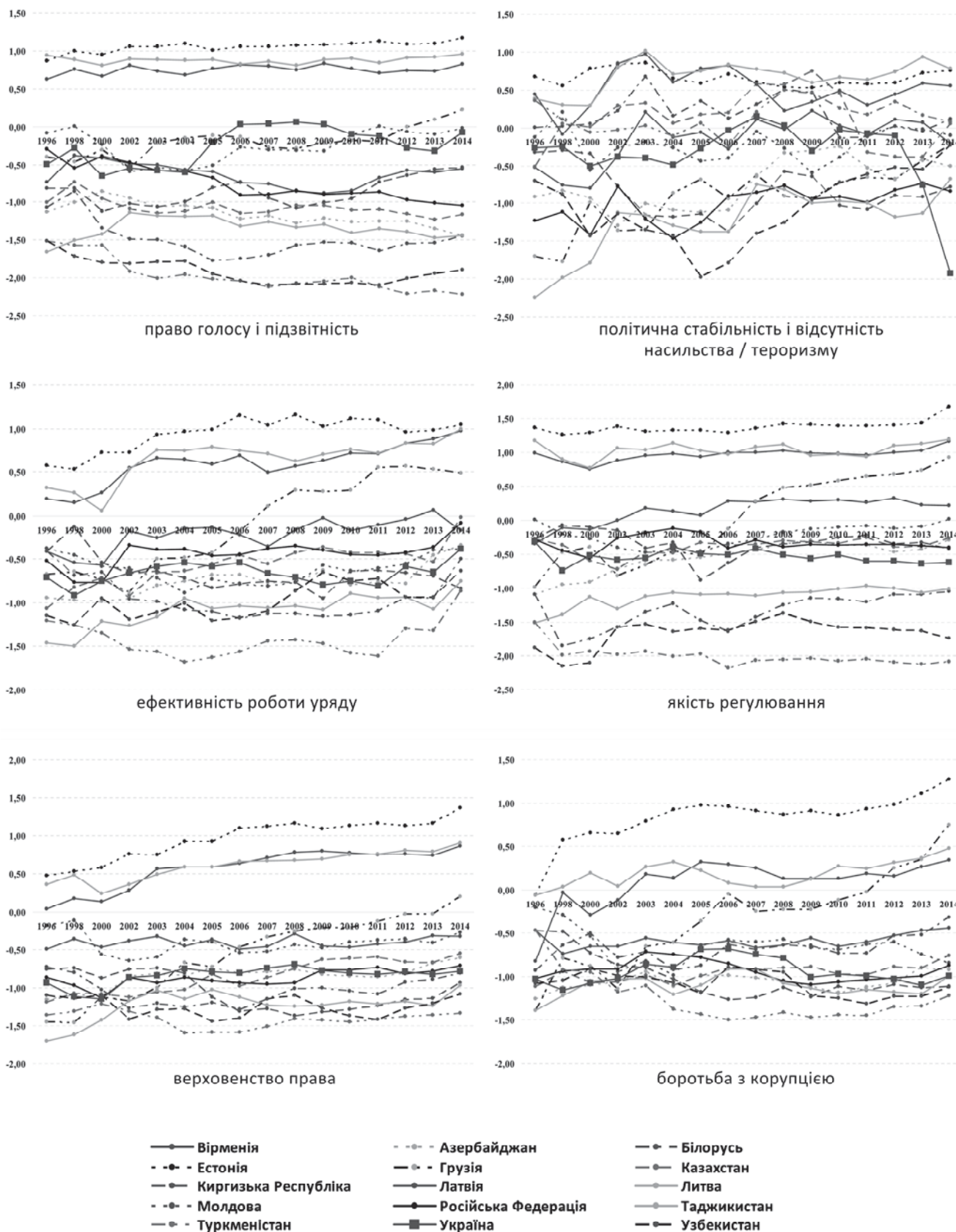

Рис. 2. Динаміка показників ефективності державного управління у країнах колишнього СРСР, 1996—2014 рр.

Куайн, "ми дійсно повністю інтерпретуємо теорію щодо наших власних слів і щодо нашої всеохоплюючої внутрішньої (home) теорії, що лежить за ними. Але ця інтерпретація фіксує об'єкти описуваної теорії лише щодо об'єктів внутрішньої теорії; і останні можуть у свою чергу розглядатися на предмет їх інтерпретації" [33]. У силу розходжень у пе-

рекладі термінів з однієї мови на іншу, що призводять до існування різних референтів значень об'єктів теорії, референція є поліваріантною.

Дуальний характер референції інституту проявляється в її одночасному суб'єктивному й об'єктивному існуванні. Суб'єктивний компонент при дослідженні інститутів поля-

гає у формуванні ментального образу інституту у свідомості. Таким чином, суб'єктивність інституту як поняття полягає у формуванні його образу в свідомості, причому не тільки в індивідуальному, а й у колективному. Щоб існувати, образ інституту повинен визнаватися індивідами, завдяки наділяється і поділюваними членами спільноти статусним функціям. Об'єктивність існування інституту виражається в тому, що об'єкт повинний мати визначені предикати, які дозволяють його ідентифікувати як інститут.

Наявність суб'єктивної компоненти дослідження ускладнює здійснення оцінки якості інститутів, які діють у суспільстві. Вирішення цієї проблеми полягає, насамперед, у застосуванні підходів експертного оцінювання, прикладом успішної реалізації якого є методика Кауфмана Д., Крея А., Мاستуриці М. [34], за якою Світовим банком щорічно здійснюється оцінка якості інститутів державного управління. Методика включає розрахунок показників ефективності державного управління в усьому світі (Worldwide Governance Indicators), які охоплюють шість аспектів управління, а саме: 1) право голосу і підзвітність; 2) політичну стабільність і відсутність насильства/тероризму; 3) ефективність роботи уряду; 4) якість регулювання; 5) верховенство права; 6) боротьбу з корупцією. Показники мають значення в діапазоні від -2,5 до 2,5, де вищий бал відповідає кращим результатам.

Розрахунок показників засновано виключно на суб'єктивних або сприйнятих респондентами даних з питань управління. Дані спостережень охоплюють десятки тисяч домашніх господарств і фірм, а також тисячі експертів, що працюють в приватному секторі, неурядові організації та установи державного сектора. Використання суджень та сприйняття при оцінці цих показників обумовлено тим, що: по-перше, і найголовніше, сприйняття має значення, оскільки агенти засновують свої дії на їх сприйнятті, враженні і уявленні; по-друге, в багатьох областях управління є кілька альтернатив покладаються на дані сприйняття (це найбільш особово вірно для випадку корупції, яка за визначенням не залишає "паперового сліду", який може бути охоплений лише об'єктивними показниками; по-третє, навіть тоді, коли об'єктивні або засновані на фактах дані доступні, часто такі дані можуть охопити де-юре поняття законів "на папері", що істотно відрізняється від реальності існуючих де-факто "на землі". Джерела даних складаються з обстежень підприємств і фізичних осіб, а також оцінки комерційних ризиків рейтингових агентств, неурядових організацій, а також ряду багатосторонніх установ з надання допомоги та інших організацій державного сектора.

Оскільки суб'єктивна компонента при здійсненні оцінки інститутів має суттєве значення, то, на нашу думку, більш об'єктивну картину надає не значення окремого показника (яке, в свою чергу, залежить від обраної шкали оцінювання та відповідно може варіюватися при її зміні), а використання порівняльного аналізу та визначення динаміки розвитку інститутів.

На рисунку 2 представлено динаміку показників ефективності державного управління колишніх країн СРСР за 1996—2014 рр.

Як видно з діаграм рисунку 2, найкращі значення показників спостерігаються у країнах Балтії. Окрім цього, позитивну динаміку можна побачити в останні роки у Грузії. Інші пострадянські країни мають переважно негативні індикатори без значного покращення якості інститутів за більш ніж 20 років незалежності. Найгірша ситуація з показниками виявляється у республіках Середньої Азії, їх значення наближається до мінімального. В Україні значення майже всіх показників за весь період спостережень є негативним. При цьому суттєвого покращення не спостерігалось жодного року самостійності, що пояснюється відсутністю інституціональних реформ і суттєвою залежністю від попереднього шляху розвитку (path dependence). За останні два роки найбільше погіршення показників спостерігається в сфері політичної стабільності.

Слід відмітити той факт, що хоча вихідні дані розрахунків показників ефективності державного управління не включають показники доходу, найкращі значення і позитивна динаміка спостерігається у тих країнах, де вищий рівень життя населення і більше значення ВВП на душу населення, що надає підстави зробити висновок про залежність добробуту громадян і рівня розвитку країни в цілому від якості інститутів, що діють у суспільстві.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Розвиток теоретичних засад дослідження сутності інституту як наукової категорії дозволив узагальнити зміст та виді-

лити семантичні особливості цього наукового поняття. Наявність суб'єктивної складової у сприйнятті інститутів обмежує можливість щодо їх кількісної оцінки і обумовлює застосування підходу експертного оцінювання. В контексті збільшення значення інститутів та їх впливу на розвиток суспільства представляється доцільним зосередити увагу на визначенні можливостей оцінки якості взаємодії інститутів інституціональної системи суспільства, що є перспективним напрямком для подальшого наукового пошуку в цій галузі досліджень.

Література:

1. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен; пер. с англ. — М.: Прогресс, 1984. — 367 с.
2. Гайдай Т.В. Институция как инструмент институционального экономического анализа / Т.В. Гайдай // Экономическая теория. — 2006. — № 2. — С. 53—64.
3. Гриценко В.В. Сутьність і категоріальна відмінність понять "інститут" та "інституція" [Електронний ресурс] / В.В. Гриценко. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vdnuet/econ/2009_4/6.pdf
4. Шпикуляк О.Г. Институції аграрного ринку / О.Г. Шпикуляк. — К.: ННЦ "ІАЕ" УААН, 2009. — 479 с.
5. Иншаков О.В. Эволюционная перспектива экономического институционализма / О.В. Иншаков, Д.П. Фролов // Вопросы экономики. — 2010. — № 9. — С. 63—77.
6. Клейнер Г.Б. Эволюция институциональных систем / Г.Б. Клейнер; ЦЭМИ РАН. — М.: Наука, 2004. — 240 с.
7. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / Э. Дюркгейм; пер. с фр., составление, послесловие и примечания А. Б. Гофмана. — М.: Канон, 1995. — 352 с.
8. Александров И.А. Проблемы современной экономики и институциональная теория / И.А. Александров, А.В. Половян, Н.В. Апатова и др. — Донецк: ДонНТУ, 2008. — 498 с.
9. Ходжсон Дж. Что такое институты / Дж. Ходжсон // Вопросы экономики. — 2007. — № 8. — С. 28—48.
10. Широин В. Институции и инновации: взгляд когнитивной науки / В. Широин // Вопросы экономики. — 2010. — № 5. — С. 43—57.
11. Дементьев В.В. Что мы исследуем, когда исследуем институты? / В.В. Дементьев // TERRA ECONOMICUS (Экономический вестник Ростовского государственного университета). — 2009. — Т. 7. — № 1. — С. 13—30.
12. Фуруботн Э.Г. Институции и экономическая теория: Достижения новой институциональной экономической теории / Э.Г. Фуруботн, Р. Рихтер / Пер. с англ. под ред. В.С. Катяло, Н.П. Дроздовой. — СПб.: Издат. дом Санкт-Петербург. гос. ун-та. — 2005. — 702 с.
13. Норт Д. Вклад неинституционализма в понимание проблем переходной экономики / Д. Норт [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.finansy.ru/publ/north.htm>
14. Колодко Г. Институции, политика и экономический рост / Г. Колодко // Вопросы экономики. — 2004. — № 7. — С. 35—50.
15. Шаститко А. Предметно-методологические особенности новой институциональной экономической теории / А. Шаститко // Вопросы экономики. — 2003. — № 1. — С. 24—41.
16. Кузьминов Я.И. Институции: От заимствования к выращиванию: Опыт российских реформ и возможное культуривирование институциональных изменений / Я.И. Кузьминов, В.В. Радаев, А.А. Яковлев, Е.Г. Ясин. — М.: ГУ-ВШЭ, 2005 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.hse.ru/data/2009/10/29/1228453785/institution2005.pdf>
17. Мочерний С.В. Экономічний енциклопедичний словник / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій. У 2 т. Т. 1; За заг. ред. С.В. Мочерного. — Львів: Світ, 2005. — 616 с.
18. Ефимов В.М. Предмет и метод интерпретативной институциональной экономики / В.М. Ефимов // Вопросы экономики. — 2007. — № 8. — С. 49—67.
19. Бренделева Е.А. Неинституциональная теория: учеб. пособие / Е.А. Бренделева; под ред. проф. Чепурина М.Н. — М.: ТЕИС, 2003. — 253 с.
20. Лопатинський Ю.М. Трансформація аграрного сектора: інституціональні засади / Ю.М. Лопатинський. — Чернівці: Рута, 2006. — 344 с.
21. Мороз О.О. Институціональна система аграрної економіки України / О.О. Мороз. — Вінниця: Універсум-Вінниця, 2006. — 438 с.

22. Чаусовский А.М. Формальное и неформальное в экономике / А.М. Чаусовский. — Донецк: ДонГУ, 2002. — 206 с.

23. Институциональная политология: Современный институционализм и политическая трансформация России / Под ред. С.В. Патрушева. — М.: ИСП РАН, 2006. — 600 с.

24. Олейник А.Н. Институциональная экономика: учеб. пособ. / А.Н. Олейник. — М.: ИНФРА-М, 2005. — 416 с.

25. Шаститко А.Е. Новая институциональная экономическая теория / А.Е. Шаститко. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2002. — 591 с.

26. Skorobogatov A. Институты как фактор порядка и как источник хаоса: неоинституционально-посткейнсианский анализ / А. Skorobogatov // Вопросы экономики. — 2006. — № 8. — С. 102—118.

27. Аузан А.А. Институциональная экономика / А.А. Аузан. — М.: Инфра-М, 2005. — 415 с.

28. Commons J.R. Institutional Economics / J.R. Commons // American Economic Review. — Vol. 21. — № 4, Dec., 1931. — Pp. 648—657.

29. Кирдина С.Г. Институциональная структура современной России: эволюционная модернизация / С.Г. Кирдина [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.kirdina.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=215

30. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт; пер. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера. — М.: Фонд экономической книги "Начала", 1997. — 180 с.

31. Тарасевич В.Н. Что такое институт? (опыт институциональной эволюции) / В.Н. Тарасевич // Journal of Institutional Studies (Журнал институциональных исследований). — 2010. — Т. 2. — № 3. — С. 5—23.

32. Литвиненко Н.І. Институціональні складові соціально-економічного розвитку країни: монографія / Н.І. Литвиненко. — Дніпропетровськ: НГУ, 2015. — 308 с.

33. Куайн У.В.О. Онтологическая относительность / У.В.О. Куайн [Электронный ресурс] // Современная философия науки: знание, рациональность, ценности в трудах мыслителей Запада: Учебная хрестоматия (сост., пер., примеч. и комм. А.А. Печенкина). — М.: Издательская корпорация "Логос", 1996. — С. 40—61. — Режим доступа: <http://philosophy.ru/library/quine/quine2.html>

34. Kaufmann D. Governance Matters VIII: Aggregate and Individual Governance Indicators 1996—2008 / D. Kaufmann, A. Kraay, M. Mastruzzi [Electronic resource]. — URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/4170/WPS4978.pdf>

References:

1. Veblen, T. (1984), *Teoriya prazdnogo klassa* [The theory of the leisure class: an economic study of institutions], Progress, Moscow, USSR.

2. Gaidai, T.V. (2006), "Institution as an instrument of institutional economic analysis", *Economic theory*, vol. 2, pp. 53—64.

3. Gritsenko, V.V., "Essence and categorical difference between the concepts of "institute" and "institution" [Online], available at: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vdnuet/econ/2009_4/6.pdf

4. Shpykuliak, O.H. (2009), *Instytuty i funktsionirovanie ekonomiki* [monograph], NNTs "IAE" UAAN, Kyiv, Ukraine.

5. Inshakov, O.V. and Frolov, D.P. (2010), "Economic Institutionalism: An Evolutionary Perspective", *Voprosy Ekonomiki*, vol. 9, pp. 63—77.

6. Kleiner, G.B. (2004), *Evolutsia institutsionalnykh system* [The evolution of institutional systems], Nauka, Moscow, USSR.

7. Durkheim, E. (1995), *Sociologiya. Ee predmet, metod, prednaznachenie* [Sociology. Its subject matter, method, purpose], Canon, Moscow, Russia.

8. Aleksandrov, I. Polovyan, A. and Atapova, N. (2008), *Problemy sovremennoj ekonomiki i institutsional'naja teoriya* [Problems of the modern economy and institutional theory], DonNTU, Donetsk, Ukraine.

9. Hodgson, G. (2007), "What are institutions?" *Voprosy Ekonomiki*, vol. 8, pp. 28—48.

10. Shironin, V. (2010), "Institutions and Innovations: A Cognitive Science View", *Voprosy Ekonomiki*, vol. 5, pp. 43—57.

11. Demytyev, V. V. (2009), "What do we examine when investigate institutions?", *The TERRA ECONOMICUS* (Economic Herald of the Rostov State University), vol. 1, pp. 13—30.

12. Furubotn, E.G. and Richter, R. (2005), *Instituty i ekonomicheskaja teoriya: Dostizhenija novoj institutsional'noj ekonomicheskoy teorii* [Institutions and economic theory: Advances of the new institutional economics], Publ. House of the St. Petersburg State Univ., St. Petersburg, Russia.

13. North, D.C. "The Contribution of the New Institutional Economics to an Understanding of the Transition Economy Problems" [Online], available at: <http://www.finansy.ru/publ/north.htm>.

14. Kolodko, G. (2004), "Institutions, Policies and Growth", *Voprosy Ekonomiki*, vol. 7, pp. 35—50.

15. Shastitko, A. (2003), "The New Institutional Economics Particularities in Subject Matter and Methodology", *Voprosy Ekonomiki*, vol. 1, pp. 24—41.

16. Kouzminov, Ya. Radaev, V. Yakovlev, A. and Yasin, E. (2005), "Institutions: From Import to Raising (Lessons from the Russian Reforms and Opportunities for Cultivation of Institutional Change)" *Voprosy Ekonomiki* [Online], vol. 5, available at: <https://www.hse.ru/data/2009/10/29/1228453785/institution2005.pdf>

17. Mocherniy, S.V. Larina, J.S. Ustenko, O.A. and Yuriy, S.I. (2005), *Ekonomichnyy entsyklopedychnyy slovnyk* [Economic Encyclopedic Dictionary], ed. Mocherniy S.V., 2 parts, Part 1, Svit, Lviv, Ukraine.

18. Yefimov, V. (2007), "Subject Matter and Method of Interpretative Institutional Economics", *Voprosy Ekonomiki*, vol. 8, pp. 49—67.

19. Brendeleva, E.A. (2003), *The neoinstitutional theory*, TEIS, Moscow, Russia.

20. Lopatinsky, Yu.M. (2006), *Transformatsiya ahrarnoho sektora: institutsional'ni zasady* [The transformation of the agricultural sector, the institutional framework], Ruta, Chernivtsi, Ukraine.

21. Moroz, O.O. (2006), *Institutsionalna sistema ahrarnoi ekonomiky Ukrainy* [Institutional system of agrarian economy of Ukraine], Universum-Vinnytisia, Vinnytisia, Ukraine.

22. Chausovskiy, A.M. (2002), *Formal'noe i neformal'noe v ekonomike* [Formal and informal in economy] DonNU, Donetsk, Ukraine.

23. Patrushev, S.V. (ed.) (2006), *Institutsional'naja politologija: Sovremennyy institutsionalizm i politicheskaja transformatsija Rossii* [Institutional Politics: Modern institutionalism and political transformation of Russia], ISP RAS, Moscow, Russia.

24. Oleynik, A.N. (2005), *Institutsionalnaia ekonomika* [Institutional Economics], Infra-M, Moscow, Russia.

25. Shastitko, A.E. (2002), *Novaja institutsional'naja ekonomicheskaja teoriya* [New Institutional Economics], 3rd ed., TEIS, Moscow, Russia.

26. Skorobogatov, A. (2006), "Institutions as the Ordering Factor and as the Destabilizing Force: New Institutional and Post Keynesian Perspectives", *Voprosy Ekonomiki*, vol. 8, pp. 102—118.

27. Аузан, А.А. (2005), *Institutsionalnaia ekonomika* [Institutional Economics], Infra-M, Moscow, Russia.

28. Commons, J.R. (1931), "Institutional Economics", *American Economic Review*, vol. 21, № 4, Dec., pp. 648—657.

29. Kirdina, S.G. "Institutional Structure of Modern Russia: Evolutionary Modernization" [Online], available at: http://www.kirdina.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=215

30. North, D. (1997), *Instituty, institutsionalnye izmeneniya i funktsionirovanie ekonomiki* [Institutions, Institutional Change and Economic Performance], Translated by A.N. Nesterenko, Nachala, Moscow, Russia.

31. Tarasevich, V.N. (2010), "What is the Institute? (Experience of the institutional evolution)", *Journal of Institutional Studies*, vol. 3, pp. 5—23.

32. Litvinenko, N.I. (2015), *Institutsional'ni skladovi sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku krainy: monohrafiia* [Institutional components of socio-economic development: monograph], NGU, Dnipropetrovsk, Ukraine.

33. Quine, W.V.O. (1968), "Ontological Relativity", *The Journal of Philosophy*, [Online], vol. 7, pp. 185—212, available at: <http://philosophy.ru/library/quine/quine2.html>

34. Kaufmann, D. Kraay, A. and Mastruzzi, M. (2009), *Governance Matters VIII: Aggregate and Individual Governance Indicators 1996-2008*, [Online], available at: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/4170/WPS4978.pdf>

Стаття надійшла до редакції 27.07.2016 р.